

politiki, komita v znanosti, komita v privatnih odnošajih.“ Zato Vasić tako zameri Le-Bonu, ki daje vsem balkanskim narodom bolgarsko oceno, dasi je tako generalno mišljenje o balkanskih narodih, ki se med seboj tako globoko razlikujejo, popolnoma neupravičeno.

Nadalje razglablja Vasić o srbskem značaju, dokazujoč, da je napačna trditev, kakor da so Srbi bojevit, vojaški narod. Ravno tako je napačno nazarjevanje, da je verstvo igralo najvažnejšo vlogo v srbskih narodnih akcijah. Nasprotno, Srbi niso posebno veren narod, in vsi, ki jih poznajo, povdarjajo njihovo izredno versko strpnost. Težkih verskih vojsk, kakor so divjale po ostali Evropi, srbska zgodovina ne pozna. Srbski heroizem pa je velika duševna moč in vztrajnost srbskega naroda; on je vztrajno trpel, uverjen, da je treba vztrajno trpeti.

Poleg navedenega premotriva Vasić srbski značaj in Le-Bonove sodbe še v mnogem drugem oziru. Na mnogih mestih pokaže ranljive točke tega francoskega avtorja, kažoč na primer različno mero, s katero meri dogodke pri zapadnih evropskih narodih in pri Srbih. Pred vsem pa mu zameri, da piše take pavšalne trditve o narodu, ki ga sploh ne pozna, ne da bi se potrudil, prepričati se iz prvega, iz pravega vira o dejanskem stanju.

Delu je vpleten tudi opis srbske zgodovine vojnih let, ali boljše zgodovina duševnega razpoloženja srbskega naroda v tej dobi, s sliko strašne katastrofe v Albaniji, ki pomeni „Veliki petek Srbov in Mont-Blanc njihovega trpljenja“. Strašna je slika iz januarja in februarja 1916, vkrcavanje srbske vojske za Krf, za „otok smrti“ pri Krfu.

Dasi kaže morda Vasićevo razglabljanje mestoma nekoliko preidilichen značaj, je vendarle v celoti realističen ugovor proti omalovaževanju, ki smo ga mali narodi deležni na zapadu ne le v političnem oziru, temveč kakor se vidi, tudi v znanstvenem svetu. Merijo in sodijo nas kakor zamorce v sredini Afrike; poti za razumevanje naše duše niso našli, ker je niso iskali. To kaže navedeni slučaj.

Anton Melik-Loboda.

D. S. Merežkovskij, Vječni suputnici. Preveo s ruskega Iso Velika novič Prva knjiga. Zagreb 1919. Izvanredno izdanje Matice Hrvatske.

„Večni sopotniki“ — ta naslov daje avtor sekularnim kulturnim pokretom in njihovim oblikovateljem, genijalnim osebnostim svetovne literature in še posebej takim njih knjigam, kakršne imenuje Ruskin „večne knjige“ — obsegajo vrsto esejev, ki jih je Merežkovskij pisal in priobčeval v ruskih mesečnikih med leti 1888. in 1896. To je bilo takrat, ko mu je postala preozka forma njegovih verzov, v katerih je dotlej z dokaj majhnim uspehom poizkušal uvesti v rusko slovstvo takrat novo „dekadentsko“ in „simbolistično“ noto. S to knjigo je Merežkovskij prvič prodrl v Rusiji. Za mejo se je razglasilo njegovo ime pozneje po njegovi kulturno-zgodovinski leposlovni trilogiji in njegovi idejno vzporedni veliki monografiji o Dostojevskem in Tolstem. A bolj nego znana trilogija — „Julijan Odpadnik“, „Vstajenje bogov“ (Leonardo da Vinci), „Peter in Aleksej“ je za Merežkovskega, petrograjskega Rusa konca stoletja, človeka in literata značilna ta knjiga, ker je v nji obsežen že ves s svojim postankom, talentom in — programom . . .

Merežkovskij je dete ruskih osemdesetih let. „Jesenski dan“ jih imenuje sam, dobo, „ko se je v meglenem zraku, v mehki, blede svetlobi solнца razgrinjala po zemlji utrujenost, nežna žalost in pokoj, podoben spravi s smrtjo“ (esej

„Mark Avrelij“) . . . „Razpoloženje dobe Marka Avrelija odgovarja razpoloženju konca našega veka. Isto vnanje blagostanje in isti notranji nemir, isti skepticizem in ista žeja vere, ista otožnost in utrujenost“. Mir pred viharjem, pesem strnada pred vikom „burjevestnika“, pridušen diskurz esteta pred bojnim krikom „bosjaka“, napovedujočega prevrat in revolucijo.

Misel o smrti je osnovni ton te literature, njeno sladko in trpko gibalo. O smrti dotlej ruski človek sploh ni veliko mislil, kakor ne razmišlja o nji in ne postaja ob nji noben zdrav mladenič. Še manj je poznal utrujenost in docela tuja sta mu bila notranji nemir in dvom v njegovi strumni, javno začrtani, neposredni družabni borbi. 629 V tistih osemdesetih letih pa se je zgodilo, da se je zlomila na prostrani ruski duševni poljani košata in koščata sila starečega Tostega pod vztočnonirvanskim vetrom, šepetajočim o smrti, francoska komplicirana nervoznost je pregnala iz enostavno-samozaupnih ruskih src mir, ko je postalo očito, da so celó dotlej najharmoničnejšemu posredniku med francosko in rusko dušo, Turgenjevu, na starost odpovedali živci in se začasno pomirjali edinole v umetniško-nihilistični nirvani. Ruska siva in enolična vsakdanjost, ki je liki ogromna tarča tako krepila mišice in pogumno bojno napetost živcev Puškinu, Gogolju, Bjelinskemu, Saltykovu in celo mirno razmahnjnemu njenemu epiku Gončarovu, je našla sedaj enega samega mojstra, ki jo je z zdravniško-mirnim očesom motril in ji dobrohotno smehljaje tipal žilo — Čehova. Manj uravnovešenim duhovom je pekla osrčje suša skepticizma in prožila njih roko po napoju vere, zajete ne v njih samih, ampak kjerkoli v prostranstvu časov in krajev.

Skozi rusko literaturo so ubrali pot „romarji“, njihov „vojvoda“ pa je bil — Merežkovskij.

Pričujočo knjigo je prinesel pisec s tega kulturnega romanja kot nekaj dnevnika. Vanjo je pisal odgovore, ki jih je na svoja pekoča prašanja dobil v kulturno znamenitih krajih, pri genijalnih osebnostih raznih časov in v takozvanih „večnih knjigah“. Jaz imam rad to knjigo Merežkovskega, ker je njegovo najosebnejše delo, mnogo priročneje urezano ogledalo kolikosti in kakovosti njegovega talenta, nego njegova obširna dela, obenem pa predalček, vsebujoč ves njegov življenjskonazorni ter umetniški credo in — program.

Ruska „premolina“ natura, ki vidi vse v enostavnih črtah, v širokih vidnih kotih, ki z mladeniško-naglo roko reducira vso pisano kompliciranost pojavov v golo shemo, je v prvi vrsti delovala celo v tem utrujenem petrograjskem mladeniču, ko je čisto v smislu starega dualizma koncipiral svojo najvišjo tezo, da se vrši vse človeško delo v dveh smereh: v smeri duha in telesa, Krista in Antikrista, krščanstva in poganstva, usmiljenja in heroizma. Idealno ravnovesje med obema krajujima tečajema — „posvečeno meso“ je krstil Merežkovskij v svojih zadnjih spisih to idealno stanje — nahaja ruski kulturni romar v helenski kulturi. Kakor pripoveduje v tej knjigi, si je bil za prve „večne sopotnike“ zbral može italijanske renesance XV. stoletja, a v Firenci se mu je odprla pot k prvotnejšemu kulturno posvečenemu mestu, v — Atene. Popotoval je tja in na Akropoli „prvič v življenju spoznal, kaj je — lepota“. Tu so mu prišle misli: „Mi ne znamo več ustvarjati soglasno s naravo. Že dvajset stoletij je minilo, kar smo odšli od nje in se ji odpovedali. Begunci, slabiči! Česa iščemo? Kam gremo? Kaj nam je vlilo v srca nemir, nezaupanje do narave, strah pred življenjem in smrtjo? V naši duši ni heroizma, ne sreče

Ponosni smo na svoje znanosti in gubimo človeško podobo. Postajamo podobni barbarom sredi klavnega in absurdnega razkošja, sredi grandioznih izumov sodobne tehnike. Podivjali smo v naših grdih, gigantskih mestih — teh trdnjavah od kamena in železa, pozidanih proti elementarnim silam prirode . . . („Akropola“.) — Odtu izvajajo svoj postanek Merežkovskega lepi prevodi nekaterih tragedij Eshila, Sofokleja in Evripida. — Iz Aten drži Merežkovskega „božja pot“ v latinski Rim, kjer si jako značilno pridruži za sopotnika Marka Avrelija, filozofa na prestolu rimskega imperija II. stoletja po Kristu. Avrelijev dnevnik mu je „bližji po srcu in času, nego marsikatero delo včerajšnih genijev“. Zadiavljen je v tega otožnega, resigniranega skeptika. Edino, radi česar se mu smili ta filozof na prestolu, je to, kar ima miroljubni cesar, pišoč svoja globoka premišljevanja v vojnih šotorih, od stojikov, svojih učiteljev: „mrtvičenje mesa“. „Manjkalo mu je one strani modrosti, ki uči, da ne gre reducirati življenja na samo vzdržnost, na stojični rek „abstine et sustine“, da je na svetu razen dolžnosti tudi radost, smeh in solnčna svetloba, darovana nam od bogov samih“. — Potem ga vodi njegova božja pot v Bizanc. Umotvor, ki ga tu presune z veliko silo, je „Dafnis in Hloja“, grški pastirski roman, sporočen nam pod pisateljskim imenom Longa, katerega prišteva Merežkovskij k onemu krogu, v katerem so bili v IV. stol. po Kr. zbrani okrog Julijana Odpadnika na eni strani aleksandrijski neoplatoniki in helenisti, na drugi cerkveni očetje, kakor Bazilij, Gregor Nazijanec, kesneje Janez Zlatoust, poizkušajoč sezidati veličastno a prezgodnjo stavbo, „da v nji harmonično zlijejo antični olimpski in novi galilejski nazor v eno, še neokušeno in nevideno kulturo“ . . . Ta Longov roman je izdal Merežkovskij v posebni knjigi v lepem svojem prevodu. Vrhutega je na teh bizantijskih tleh pognal korenine prvi del njegove poznejše leposlovne trilogije. — Ta Julijanov poizkus, pravi Merežkovskij, se je ponovil potem v italijanski Renesanci cinquecenta. „A tudi to pot — brez uspeha. Preporodnemu solncu XV. stoletja je v XVI. stol. sledil krvavi mrak cerkvene inkvizicije“ . . . („Dafnis in Hloja“.) Iz tega eseja človek vidi, da je Merežkovskij za Julijanom takorekoč moral pisati „Leonarda da Vinci“.

In tako dalje gre Merežkovskega pot skozi stoletja, z očmi, zaverovanimi in iščočimi vere, uprtimi v edina ta dva razgleda zgoraj omenjene sheme. Nadaljni njegovi sopotniki pa se imenujejo: Plinij mlajši, Calderon, Cervantes, Montaigne, Flaubert, Ibsen, Dostojevskij (tu se že rahlo napoveduje poznejši najgloblji razbiratelj kompliciranih gubic duše ruskega „maga“), Gončarov, Majkov, Puškin . . . vsi ti veljaki prihajajo na ti dve tehnični skodeli, ki si držita ravnovesje samo v helenskem začetku in ruskem koncu knjige. Puškin je Merežkovskemu ne samo ruska, ampak splošno človeška sinteza. V opisovanju Puškinovega nazora o Petru Velikem je že viden zarodek tretjega dela trilogije.

Opisujoč vse to in tako, Merežkovskij ni in po svojem izrecnem zatrdilu neče biti znanstvenik, ampak subjektivni kritik. To je tudi signatura, v kateri je ves in cel. Iz leposlovja prihaja in v leposlovje gre. Odtod njegov gibčni izraz, ki pogosto lovi in oddaja zvoke časov in osebnosti, za katere strogi znanstvenik nima niti ušes, niti aparatov, ker njih strune ne gredo iz uma v um, ampak samo od srca do srca. Ta okoliščina daje Merežkovskemu znak posebne svežosti in subjektivnega doživljanja. V kratkem „uvodu“ se sam označuje z besedami: „Naučna, objektivna kritika mora prej ali slej doseči

svoje meje in se zaključiti, ker vsak predmet izsledovanja je lahko enkrat izčrpan. Subjektivna, psihološka kritika je neizčrpna, po svojem bistvu brezmejna kakor življenje samo, ker vsaka doba, vsako pokolenje potrebuje pojasnitve velikih pisateljev prošlosti v svoji luči, v svojem duhu, pod svojim zrelščem“.

In Merežkovskega umetniški talent je že tak, da so meni njegova doživljanja v člankih ljubša, nego v romanih. Njegovi eseji v tej knjigi se čitajo kakor življenjepisni in kulturnozgodovinski romani. Zato pa niso njegovi romani, nastali za to knjigo, nič drugega, nego nekaki življenjepisni in kulturnozgodovinski, bogato dokumentirani eseji. Ako človeku ni za snovne podrobnosti, ki jih avtor „Leonarda“ z mozaičarsko marljivostjo niza in nabira na votek svojih romanov, ampak so mu dražja nego to pisateljeva lastna doživljanja, mu bo ta zgodnja knjiga Merežkovskega ljubša, nego vse njegovo poznejše leposlovno delo. Tu je miselno-čuvstveno doživljanje neposredno in tudi privzemanje „sopotnikov“ po načrtu res na mestu; a tam v romanih zastoj izkuša pisec nadomestiti neposredno navdihnenje s — kulturnozgodovinskim programom.

Po navadi se pojavljajo pri zaslovelih pisateljih mladostna dela v prevodih šele takrat, ko so jim pozneje nastala pridobila ime. Tako delajo, mislim, sedaj z Merežkovskim tudi „bratje“ Hrvatje. Po trilogiji dobe sedaj v svojem jeziku tudi „večne sopotnike“, ki bi brezdvomno zanimali izobražene častivce ruskega avtorja tudi pri nas, nekako tako kakor bi jih zanimal vpogled v Merežkovskega delavnico na petrograjskem Litejnem prospektu. A kdor je čital to knjigo kot prvo izpod peresa Merežkovskega, bo poznal njegovo osebnost, dasi ne bo tratil časa z njegovimi romanii, razen če si bo zaželel vzeti v roke namestu razprave o velikih kulturnih dobah in osebah — rajši lep popularen opis v leposlovni obliki.

Prevod gospoda Velikanovića, silno plodovitega prelagatelja hrvaškega — med Slovani je morebiti samo češki dr. B. Prusik prevedel še več! — je spreten in točen. Velikanović prevaja iz raznih jezikov. Kar se tiče ruščine, se mora priznati, da jo zna, vendar brez zadnje dognanosti; take finese, kakor je razlika med: „tri nedjelji“ in „nedjelji tri“ mu niso znane. Kaže, da se je učil jezika samo iz knjige. Tudi tega ne vem, zakaj je v prevodu izpustil jako značilni avtorjev „uvod“.

Dr. Ivan Prijatelj.

Dr. J. C. Oblak. Koroška Slovenija. V Ljubljani, 1919. V komisijski založbi L. Schwentnerja. 51 str. 3·5 K.

Pričevlja nam je posebna literatura v obrambo domovine. Vzniknila je v nestrpno dolgih tednih in mesecih mirovnega posvetovanja v Parizu, ki naj določijo meje naši državi. Pričakovali smo, da jih določijo s prijazno, prijateljsko doljo do nas Jugoslovanov. Narodnostna misel naj bi tej volji dala pravec. Prišlo je drugače. Vzdignil se je v krogu posvetovavcev eden, ki je nedavno sam dosegel svobodo in državno samostojnost na temelju narodne misli, in nastopil je neprijateljski zoper nas sosede, ki smo hrepeneli po istem uspehu. Za prvim neprijateljem so se oglasili še drugi: poleg Italijana, ki je zahlepel po naši zemlji, so se opogumili naši tisočletni, v svetovni vojni strti tlačitelji Nemci, Madžari ... in mahoma je bila naša pravkar osvobodjena domovina obkoljena po sovražnikih. Naši ožji, slovenski domovini je zapretila krivica, da ji odtrgajo v Parizu najboljše dele naroda in zemlje. Tedaj so nastali nešteti članki po naših časnikih in mnoge posebne brošure v obrambo domovine.